

the global voice of
the legal profession

برقراری توازن بین استقلال و دسترسی به عدالت: گزارش وضعیت موجود نظام دادرسی در ایران

اکتبر 2007

An International Bar Association Human Rights Institute Report

**International Bar Association
10th Floor, 1 Stephen Street
London W1T 1AT
United Kingdom
tel: +44 (0)20 7691 6868. fax: +44 (0)20 7691 6544
www.ibanet.org**

برقراری توازن بین استقلال و دسترسی به عدالت: گزارش وضعیت فعلی نظام دادرسی در ایران

عناوین

1. مقدمه
2. استقلال حرفه ی وکالت

تاریخچه

آموزش وکلای ایرانی کانون وکلای ایران

تربیت وکلای کانون

تهدیدات متوجه استقلال حرفه ی وکالت

ایجاد نسل جدیدی از وکلا: ماده ی 187- مشاورین حقوقی قوه ی قضاییه

نگرانی ها در مورد وکلای ماده ی 187

آینده ی دو حرفه ی قضایی در ایران

نتیجه گیری ها و پیشنهادات برای آینده ی حرفه ی وکالت

3. دسترسی به عدالت - عدم کفایت نظام فعلی ایران

شمار اندک وکلا در ایران

نتیجه گیری ها و پیشنهادات در مورد تعداد وکلا در ایران

آگاهی عموم از قانون اسلامی

نظام حمایت قانونی فعلی از نظر تئوری و عملی

نتیجه گیری ها و پیشنهادات در مورد کمک قانونی و دسترسی به عدالت

4. نیاز به مدیریت بهتر دعوی

نتیجه گیری ها و پیشنهادات در مورد مدیریت دعوی

5. استانداردهای قانون اساسی و بین المللی

6. نتیجه گیری

1. مقدمه

- 1.1 این گزارش حاصل بازدید مقامات عالی‌رتبه از جمهوری اسلامی ایران (ایران) است که توسط International Bar Association Human Rights Institute (IBAHRI) از تاریخ 6 تا 12 جولای سال 2007 به عمل آمده است.
- 2.1 IBA بزرگترین سازمان جهانی نماینده ی وکلا است که از 30000 نفر وکیل و بیش از 195 کانون وکلا و انجمن های حقوقی تشکیل شده است. در سال 1995، IBA تحت ریاست افتخاری "نلسون ماندلا" اقدام به تأسیس IBAHRI کرد. سازمان IBAHRI غیر سیاسی است و در حوزه ی IBA در جهت کمک به ترویج، محافظت و اعمال حقوق بشر تحت حکومت عادلانه ی قانون و نیز حراست از استقلال قوه ی قضاییه و حرفه ی وکالت در سراسر جهان فعالیت می کند.
- 3.1 در طول این دیدار، هیئت مذکور گزارشات متعددی را در خصوص وجود مشکلاتی در استقلال حرفه ی وکالت و برخورداری از عدالت دریافت کرد. به ویژه، موارد زیر مورد شناسایی قرار گرفت:
- تأسیس یک جریان جداگانه از مشاوران حقوقی با مدیریت قوه ی قضاییه، که مستقل نبوده و ممکن است از آموزش کافی برخوردار نباشند، تهدیدی برای استقلال حرفه ی وکالت است. تشکیلات IBAHRI بر این باور است که باید کانون های وکلای مختلف ایران قانوناً به عنوان یگانه ارگانهای به رسمیت شناخته شوند که نظارت بر حرفه ی وکالت، آموزش و پذیرش وکلا و صدور پروانه ی وکالت را بر عهده دارند. IBAHRI خصوصاً نگران طرح هایی است که کانون ها ن های وکلای مستقل را تحت مدیریت قوه ی قضاییه قرار می دهد. سازمان IBAHRI قویاً دولت ایران را به خاتمه ی تدریجی جریان مشاوران حقوقی تحت مدیریت قوه ی قضاییه ترغیب می کند.
  - برخورداری از عدالت در ایران به دلیل پوشش ناکافی برنامه های حمایتی قانونی و کمبود آشکار وکیل، کافی نیست. IBAHRI قویاً دولت ایران و انجمن های مختلف دادرسی ایران را به گسترش برنامه های حمایتی قانونی و افزایش تعداد وکلای واجد شرایط و مستقل کانون وکلا ترغیب می کند.
  - IBAHRI همچنین بابت گزارش هایی در خصوص شلوغی زیاد از حد دادگاه ها که به تاخیر های طولانی می انجامد نگران است. IBAHRI قویاً توصیه می کند که راه حل های جایگزینی برای منازعات و سیستم مدیریت دعاوی ارائه شود.
- 4.1 سازمان IBAHRI از اعضای این هیئت که دعوت به این بازدید را پذیرفتند قدرانی می کند. اعضای منتخب هیئت عبارت بودند از:
- فرناندو پومپو، ریاست IBA و بنیانگذار و همکار ارشد گومز آسبو و پومپو در اسپانیا.
  - حاجی سلیمان بن عبدالله، وکیل و مشاور حقوقی و عضو شورای IBAHRI در مالزی.

- فلپشیا جانستون، مشاور حقوقی برنامه IBAHRI در انگلستان.
- میشله باتلر، بازرس هیئت، مشاور حقوقی دفاعی در دیوان دادرسی جنایی سازمان ملل متحد در یوگسلاوی سابق¹ در انگلستان.

5.1 این هیئت با شمار زیادی از افراد و سازمان های مرتبط با سیستم قضایی ملاقات کرد از جمله: آیت الله العظمی صانعی؛ آیت الله العظمی موسوی اردبیلی؛ آقای سعید مرتضوی، دادستان کل و انقلاب تهران؛ اعضای ارشد قضات قم؛ دکتر افتخار جهرمی، رئیس کانون وکلای مرکزی ایران؛ هیئت امنا و سایر اعضای کانون وکلای مرکزی، قم و اصفهان؛ نمایندگان دانشکده ی حقوق دانشگاه تهران و اساتید حقوق [دانشگاه] آزاد، مرکز حقوق بشر در دانشگاه مفید، ریاست یونسکو در مسایل حقوق بشر، صلح و دموکراسی در دانشگاه شهید بهشتی؛ کارکنان وزارت امور خارجه؛ و نمایندگان برنامه ی توسعه سازمان ملل متحد در تهران. سازمان IBAHRI بدین وسیله مراتب سپاسگذاری خود را به خاطر مهمان نوازی و مساعدت ارائه شده توسط کلیه ی افرادی که مورد ملاقات قرار گرفته اند ابراز می دارد.

---

¹ خانم باتلر با تمایل شخصی خود در این دیدار شرکت کرد و نماینده ی دیوان دادرسی جنایی سازمان ملل متحد در یوگسلاوی سابق نبود.

2. استقلال حرفه ی وکالت

سابقه

1.2 دکتر جهرمی، رئیس کانون وکلای مرکزی ایران به هیئت توضیح داد که طبق قانون 1954 در خصوص استقلال انجمن های دادرسی ایران، به مجامع قضایی استقلالی کامل اعطاء شده است. این قانون همچنین برای به هر استانی که بیش از 60 تن وکیل داشت حق داشتن کانون وکلا برای خود را در نظر گرفت. قبل از انقلاب سال 1979 فقط سه کانون وکلا در کشور وجود داشت: کانون وکلای مرکزی ایران در تهران، کانون وکلای تبریز و کانون وکلای شیراز. از زمان انقلاب شمار وکلا افزایش یافته و در نتیجه کانون های وکلای دیگری هم تأسیس شده است. در حال حاضر 15

کانون وکلا در ایرن وجود دارد. کانون وکلای مرکزی تهران مسئولیت استان مرکزی و شش استان دیگر را بر عهده داشته و توسط یک هیئت امنای 18 نفره اداره می شود. کانون وکلای مرکزی ایران هر دو سال یک بار برای انتصاب هیئت امنای برای دو سال بعدی اقدام به برگزاری انتخابات می کند. در این زمان کمیته ی کیفری کانون وکلای مرکزی ایران و همچنین دادگاههای انتظامی (مباحث مفصلتر ذیل را ملاحظه کنید) قیمومیت دارند تا صلاحیت نامزد ها را تأیید کنند.

2.2 ارتباط میان کانون های وکلا را اتحادیه ی کانون های وکلای ایران که در سال 2000 تأسیس و مرکب از نمایندگان کلیه ی کانون های وکلای نواحی است برقرار و هماهنگ می کند. وکلای عضو کانون های وکلای نواحی از تصمیمات اتخاذ شده توسط اتحادیه پیروی کرده و تمامی تصمیمات عمده در مورد وکلا نیز توسط اتحادیه اتخاذ می شود. هر چند هر یک از کانون های وکلای منطقه ای کاملاً مستقل بوده و دارای هیئت امنای مختص به خود است اما آنها موظفند تا تصمیمات اتحادیه را اجرا کنند.

آموزش وکلای کانون وکلای ایران

3.2 دکتر جهرمی مراحل تأیید صلاحیت افرادی را که مایلند به عنوان وکلای مستقل در ایران فعالیت کنند تشریح کرد. هر فارغ التحصیل کارشناسی رشته ی حقوق یا، از زمان انقلاب که شریعت مبنای قانون گردید، هر دانشجوی ذیصلاح حقوق دینی، واجد شرایط درخواست مجوز پذیرش به عنوان وکیل مستقل در ایران است. متقاضی باید نام کانون وکلای مورد در خواست خود را پیشاپیش مشخص کند. سپس متقاضی می تواند در آزمون سراسری سالانه تعیین صلاحیت برای شرکت در دوره ی کارآموزی حقوقی 18 ماهه شرکت کند.²

² اگر متقاضی مدرس حقوق در دانشگاه و بالای 50 سال سن داشته باشد طول مدت دوره کارآموزی به جای هجده ماه معمول، نه ماه خواهد بود.

4.2 کمیسیونی مرکب از سه نفر در هر کانون وکلا وجود دارد که شامل رئیس کانون وکلا و دو تن از اعضای قوه قضاییه است و وظیفه‌ی این کمیسیون تعیین تعداد کارآموزان پذیرفته شده در هر سال است. عملاً حتی اگر داوطلبان بیشتری از این تعداد در آزمون قبول شوند فقط داوطلبان برتر تا حداکثر تعداد وکلایی که این کمیسیون تعیین می‌کند می‌توانند دوره‌ی کارآموزی را آغاز کنند. تعداد کارآموزان به صورت سالیانه برای هر کانون وکلای منطقه‌ای تعیین شده و توسط دادگاه‌های انتظامی قابل پژوهش است. تعداد کارآموزان پذیرفته شده، در نتیجه‌ی ورود مشاورین حقوقی ماده‌ی 187 طی سالهای اخیر به طور چشمگیری افزایش یافته (مباحث ذیل

را ملاحظه کنید). طبق اظهارات یک وکیل عضو کانون وکلای مرکزی ایران در سال 1992 تعداد 30 کارآموز وجود داشت، در حالی که در سال 2006 تعداد 600 نفر و در سال 2007 تعداد 1000 نفر پذیرفته شدند.

5.2 تحقیقات بیشتر توسط هیئت نشان داده است که شایستگی ورود و آغاز دوره‌ی کارآموزی برای هر داوطلب به باورها و ارتباط‌های او نیز بستگی دارد. علت این امر نیز آن است که اصل 2 از قانون شرایط دریافت گواهینامه وکالت (1997) نوعی محدودیت حذف و محروم‌سازی را برای اینکه چه کسی می‌تواند به عنوان وکیل کارآموز مجوز دریافت کند بوجود می‌آورد. داوطلب باید نشان دهد که موارد ذیل را داراست:

الف) اعتقاد و وفاداری عملی به اسلام و اصول آن.

ب) اعتقاد به نظام جمهوری اسلامی، رهبری یک حقوقدان مذهبی [ولایت فقیه] و وفاداری به قانون

اساسی.

ج) نداشتن عضویت یا فعالیت در گروه‌های ملحد، فرقه‌ها و گروه‌های انحرافی مذهبی مخالف با اسلام و همچنین گروه‌هایی که اساسنامه‌ی آنها بر مبنای نفی مذاهب آسمانی است.

د) نداشتن سابقه‌ی هرگونه همکاری با رژیم منحط پهلوی یا تقویت پایه‌های رژیم سابق.

ه) نداشتن عضویت در یا حمایت از گروه‌های غیر قانونی مخالف جمهوری اسلامی ایران.

6.2 این محدودیت‌ها برای افرادی که قصد شرکت در دوره‌ی کارآموزی را دارند نقض آشکار تعهدات ایران را در زمینه‌ی آزادی بیان و اجتماعات نشان می‌دهند. آنها قویاً اصل 23 قانون اساسی³، اصل 19 و 22 از ICCPR (معاهده‌ی بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی). ماده‌ی 10 از اصول اولیه‌ی سازمان ملل متحد در زمینه نقش وکلا⁴ (United Nations Basic Principles on the Role of Lawyers) را نقض میکنند.

³ قانون اساسی ایران: 23. تفتیش عقاید افراد ممنوع است و هیچ فردی صرفاً به واسطه‌ی داشتن عقیده‌ی خاص نباید مورد آزار و اذیت یا مؤاخذه قرار گیرد.

⁴ اصول اولیه‌ی سازمان ملل متحد در زمینه نقش وکلا: 10. دولت‌ها، انجمن‌های صنفی وکلا و موسسات آموزشی باید تضمین کنند که هیچگونه تبعیضی برای ورود یا ادامه‌ی فعالیت برای کسی در محدوده‌ی امر دادرسی از جمله ملاحظات نژادی، رنگ، جنسیت، اصلیت قومی، اعتقادات مذهبی، سیاسی یا سایر اعتقادات، اصلیت ملی یا اجتماعی، وضعیت دارایی، تولد، اقتصادی یا غیره وجود ندارد به جز این الزام که وکیل باید تبعه‌ی کشور مربوطه باشد تبعیض به حساب نمی‌آید.

7.2 پس از پایان موفقیت آمیز دوره ی کارآموزی که طی آن وکیل با ده سال تجربه بر فعالیت او نظارت دارد، داوطلب باید در آزمون دیگری که توسط اتحادیه ی کانونهای وکلای ایران برگزار می شود شرکت کند. این آزمون دوم تحت نظارت وزارت آموزش عالی بوده و شامل دو یا سه سوال حقوقی و یک سوال مذهبی است. متقاضیان باید به کلیه ی بخش های آزمون جواب صحیح دهند تا جهت راهیابی به یکی از کانون های وکلای ایران و سوگند یاد کردن

به عنوان وکیل پذیرفته شوند. اگر تقاضانامه ی شخصی برای وکیل شدن در این مرحله رد شود آن شخص می تواند به دادگاه های انتظامی استیناف بدهد. اگر دادگاه انتظامی این استیناف را بپذیرد و رای بر صدور مجوز فعالیت بدهد کانون وکلای مذکور موظف است از این حکم تبعیت کند.

8.2 مجوز های خاص دیگری نیز برای اشتغال به وکالت برای آن دسته از افرادی که از مسیر دوره ی کارآموزی واجد شرایط شناخته نشده اند، وجود دارد مانند قضات بازنشسته.

انتظام وکلای عضو کانون

9.2 طبق گفته ی دکتر جهرمی در هر کانون وکلا یک کمیته ی انتظامی وجود دارد که متشکل از وکلای با سابقه است که مسئول ارزشیابی هر اتهام به عمل ناشایست از سوی وکیل عضو کانون وکلا هستند.

10.2 دکتر جهرمی تشریح کرد که دادگاه های انتظامی ویژه ی وکلا هم وجود دارد که ارتکاب اعمال ناشایست از سوی وکلا را بررسی می کند. این دادگاه ها از اختیارات باطل کردن مجوز فعالیت وکلا برخوردارند. رای ابطال مجوز فعالیت را وکیل مربوطه می تواند در وزارت دادگستری فرجام خواهی کند. دادگستری به اعمال ناشایست قضات نیز رسیدگی می کند.

11.2 هرچند کانون های وکلای ایران قادر به تأیید آن نیستند اما این احتمال نیز وجود دارد که مشاوران حقوقی ماده 187 در داخل موسسه ی مشاورین حقوقی دارای کمیته ی انتظامی مخصوص به خود باشند که شکایات در زمینه ی اعمال ناشایست مشاوران حقوقی را بررسی می کند.⁵ تصور می رود که دادگاه های انتظامی توانایی نظارت برو صدور حکم در مورد فعالیت های مشاورین حقوقی ماده ی 187 را نیز دارند.

تهدیدات متوجه استقلال حرفه ی وکالت

ایجاد نسل جدیدی از وکلا: ماده ی 187- مشاورین حقوقی قوه ی قضائیه

12.2 گزارشات متعددی از تعدی مسئولان قضایی به تخصص حقوقی و استقلال حرفه ی وکالت به طور اعم و نیز کانون های مختلف وکلا به طور اخص، به سمع هیئت رسید . گزارشات حاکی از آن بود که در سال

⁵ "گزارش بازدید هیئت حقوقی بریتانیا ی کبیر از جمهوری اسلامی ایران: 24 آوریل تا 1 مه 2004"، وزارت خارجه بریتانیای کبیر و کشورهای مشترک المنافع بریتانیا و کمیته ی حقوق بشر کانون وکلای انگلستان و ولز، 2004، (www.barhumanrights.org.uk/pdfs/IranReport1204.pdf) ، آخرین مراجعه 15 اگوست 2007، ص9، "همچنین یک کمیته ی انضباطی هم در مرکز وجود دارد که به شکوائیه ها در این مورد که وکلادر تعاریف شغلی خود تخطی کرده اند رسیدگی می کند."

- 2001 طبق ماده ي 187 قانون برنامه سوم توسعه ي اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (مصوب ماه مه سال 2000) دولت ایران اقدام به ایجاد ارگان جدیدی از وکلا با عنوان مشاورین حقوقی کرد.
- 13.2 ماده 187 تصریح می کند که به قوه ی قضائیه "اجازه داده می شود که صلاحیت فارغ التحصیلان حقوقی را که به آنها برای تأسیس مؤسسات مشاوره ي حقوقی گواهینامه اعطا می شود، تأیید کند". نتیجه ی این تبصره این است که مشاورین حقوقی نیز مانند وکلای کانون وکلای ایران مجاز به ارائه ی پرونده به دادگاه هستند. کانون مشاوران حقوقی به موازات کانون وکلای ایران فعالیت می کند با این تفاوت که مشاورین حقوقی مستقیماً تحت نظارت قوه ی قضائیه کار می کنند. موسسه ی مشاوران حقوقی دارای روند ارزیابی و دوره ی کارآموزی مختص به خود بوده و صلاحیت صدور مجوز فعالیت برای مشاوران حقوقی را دارد. بر خلاف جریان مستقل تمدید مجوز های فعالیت کانون وکلای ایران، تمدید مجوز های مشاورین حقوقی به صورت سالانه و با تصویب قوه ی قضائیه صورت می گیرد. این موضوع نشانگر نوعی دست اندازی قابل ملاحظه به استقلال حرفه ي وکالت در کلیت آن و به استقلال یکایک وکلاء در ایران است.
- 14.2 به دلیل برآوردهای متفاوتی که به هیئت اعزامی رسید، ظاهراً از سال 2001 تقریباً 10000 تا 20000 مشاور حقوقی به عنوان مشاوران حقوقی تحت ماده ي 187 اجازه ي فعالیت گرفته اند.
- 15.2 دو نوع مشاور حقوقی ماده ي 187 وجود دارند. نوع اول با عنوان "پایه دو" بوده که حق حضور در دادگاه عالی را ندارند. گروه دوم با عنوان "پایه یک" که به مدت دو سال به عنوان مشاورین قانونی فعالیت کرده و مانند وکلای کانون وکلای ایران از صلاحیت قضایی برخوردارند که کلیه ی دعاوی و دادگاه ها را در بر می گیرد.
- 16.2 هیئت، گزارش هایی رادریافت کرد مبنی بر اینکه استدلال توجیهی دولت ایران برای ارائه ی طرح مشاورین ماده ي 187 این نگرانی بود که کانون های وکلای ایران تلاش کنند تا مجوز های فعالیت به عنوان وکیل را به انحصار خود در آورند. در حالی که در بیشتر کشورها کانون های وکلامسئولیت صدور مجوز فعالیت را بر عهده دارند، ظاهراً این دلهره نیز وجود دارد که به دلیل محدودیت های مختلف وضع شده توسط کانون وکلای ایران در آن موقع، همان شمار اندک وکلا در ایران نیز به تدریج روبه کاهش رود. به دلیل عدم امکان ملاقات هیئت با مقامات قوه ی قضائیه و مشاوران حقوقی ماده ي 187، این هیئت قادر به تأیید این فرضیه ی خود نبود که ماده ي 187 به منظور مقابله با عدم تمایل کانون های وکلای ایران برای اجازه دادن به وکلای بیشتری برای فعالیت در کشور ارائه شده. کانون های وکلای متعددی در ایران نگرانی فراوانی بابت مشاوران حقوقی ماده ي 187 داشته و آنها را تهدیدی جدی برای استقلال خود می دانند.
- 17.2 یادآوری این نکته نیز لازم است که ماده 187 از [طرح] سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی از آنجایی که فقط برای یک دوره ی چهار ساله تصویب شده بود در ماه مارس سال 2004 انقضاء یافته است. همزمان با آن، مجلس ایران با تمدید این قانون به منظور حفظ استمرار اعتبار قانونی موسسه ی کانون

مشاوران حقوقی ماده 187 مخالفت کرد. موضوع مشاوران حقوقی اصل 187 در برنامه ی چهارم توسعه ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی گنجانده نشد. علیرغم این نقیصه ی حقوقی، ظاهراً هیچگونه مانعی بر سر راه قانونی بودن موسسه ی مشاوران حقوقی بر این مینا وجود نداشته است.

نگرانی ها در مورد مشاورین حقوقی ماده ی 187

18.2 در عین حال که امکان بررسی کامل عواقب ارتباط میان مشاورین حقوقی ماده ی 187 و قوه ی قضائیه فراهم نبود اما می توان چنین تصور کرد که قدرت قوه ی قضائیه در اعطا یا ابطال گواهینامه احتمالاً منجر به قرار گرفتن مشاوران حقوقی ماده 187 تحت نفوذ شدید قوه ی قضائیه گردد. این ارتباط همچنین بر استقلال و بی طرفی قضاوت تأثیر خواهد گذاشت هرچند امکان اثبات این موضوع وجود نداشت.

19.2 IBAHRI (اینترنشنال بار آسوسی ایشن هیومن رایترز اینستیتوت) ابراز نگرانی میکند که شرایط آموزش برای مشاورین حقوقی از قاطعیت بسیار کمتری از آنچه که برای وکلای مستقل الزامی بوده، برخوردار است. فرد متقاضی که تمایل به تعیین صلاحیت به عنوان مشاور حقوقی داشته باشد صرفاً باید در یک آزمون شرکت کرده و یک دوره ی کارآموزی شش ماهه را بگذراند. این رویه با [روندانتصاب] وکلای کانون وکلای ایران که باید در آزمون های متعددی شرکت کرده و در یک دوره ی کارآموزی 18 ماهه شرکت کنند در تضاد است. احتمال دارد که ترفند ماده ی 187 عرضه ی وکلایی با صلاحیتی کمتر در مقایسه با وکلای کانون وکلای ایران باشد.

20.2 هرچند عملکرد مشاوران حقوقی ماده ی 187 در حال حاضر از نظر فنی (تخصصی) غیر قانونی گزارش شده، علیرغم این موضوع، در حال جذب شمار فراوانی از داوطلبان است. این موضوع جای نگرانی بسیار دارد که مشاورین حقوقی ماده ی 187 فاقد صلاحیت بوده، مستقل نبوده و کاملاً تحت کنترل قوه ی قضائیه هستند. علاوه بر این، مردم عامه که به دنبال کمک وکیل هستند از تفاوت میان وکیل و مشاور مطلع نیستند و در نتیجه نا آگاهانه وکالت و توصیه های ناکافی دریافت خواهند کرد.

آینده ی دو موضوع قضایی در ایران

21.2 این هیئت از طریق گزارشگران متوجه شد که در حال حاضر دو طرح پیشنهادی بسیار مختلف در ارتباط با این موضوع در برابر مجلس قرار دارد. طرح نخست، قرارداد مشاورین حقوقی تحت نظارت کانون وکلای ایران است. این امر زمانی میسر خواهد بود که مشاورین حقوقی در آزمون های بیشتری شرکت کرده و یا

دوره های کارآموزی اضافی را برای حصول اطمینان از یکسان بودن کیفیت صلاحیت های آنان با صلاحیت های وکلای مستقل بگذرانند. طرح دوم، آوردن کانون های وکلای ایران و وکلای مستقل آن تحت کنترل قوه ی قضائیه است به همان شیوه ای که مشاوران حقوقی توسط نظام قضایی نظارت می شوند. این طرح ظاهراً در دسامبر سال 2006 توسط مجلس رد شده اما نگرانی هایی وجود دارد که این طرح دوباره در آینده قوت بگیرد. چنانچه این طرح مورد تصویب قرار می گرفت یا در آینده تصویب و اجرا شود نتیجه ی آن آسیب رسیدن به کانون وکلای ایران و از دست رفتن استقلال کلیه ی وکلای در حال فعالیت در ایران خواهد بود.

22.2 در واکنش به این موضوع، آیت الله العظمی صانعی با این اظهارات به هیئت دلگرمی داد که:
"نقیصه ی بزرگی در قانون در رابطه با وکلا و ماده ی 187 وجود دارد که کلیه ی وکلا را تحت کنترل و نظارت قوه ی قضائیه قرار می دهد. مسئولیت شما در IBA این است که به دستیابی به استقلال وکلا در اینجا کمک کنید و... افراد آگاهی را در دنیا بیابید و در مورد این موضوع با آنها به تشکیل جلسه و مکاتبه بپردازید."

23.2 کانون های وکلای ایران و نیز IBAHRI کماکان عمیقاً از دورنمای از بین رفتن استقلال وکلایی که تحت توجهات آنها به فعالیت می پردازند نگرانند.

نتیجه گیری ها و پیشنهادات برای آینده ی امر قضاوت

24.2 حکومت قانون نشان دهنده ی یک سیستم فعال و مستقل حقوقی و قضاوت مستقل است. یک دادرسی قانونی مستقل می تواند حامی پاسداری از عدالت و حقوق بشر باشد. این موضوع مدافع عموم و همچنین اعضای حرفه ی وکالت بوده و موجب بازگرداندن اعتماد مردم به قانون و حرفه ی وکلا خواهد شد.

25.2 جای بسی نگرانی است که مشاورین حقوقی ماده ی 187 مستقل نبوده و در عوض، تحت نظارت مستقیم قوه ی قضائیه عمل می کنند. علاوه بر این، گذراندن دوره ی آموزشی ناهمگن و ظاهراً ناکامل ترپیش از انتصاب به عنوان وکلای فعال، نتایج مناسب یا اعتماد عمومی را نسبت به امر قضاوت برای مشاورین حقوقی ماده ی 187 به ارمغان نخواهد آورد. وضعیت کنونی احتمالاً منجر به تضاد در توصیه و وکالت ارائه شده به موکلان و نیز ناکامی در وفاداری نسبت به استانداردهای حرفه ای یکسان خواهد شد.

26.2 به منظور حراست از استقلال امر دادرسی، باید کانون های مختلف وکلای ایران به عنوان تنها ارگان عهده دار وضع مقررات حاکم بر حرفه ی وکالت، پذیرش وکیل و صدور

پروانه های وکالت و مسئولیت انتظامی قانوناً به رسمیت شناخته شود. عضویت در یکی از کانون های وکلای ایران باید برای کلیه ی وکلای در حال فعالیت اجباری شود.

27.2 فرایند اجباری سازی دوره ها ی آموزشی و آزمون های بیشتر برای تبدیل مشاورین حقوقی ماده ی 187 به وکیل باید توسط دولت تجویز گردد. دوره های آموزشی اضافی مورد نیاز برای تسهیل [فرایند] تبدیل مشاورین حقوقی ماده ی 187 به وکلا به منظور دستیابی به میزان مناسبی از یکپارچگی در شایستگی ها و دانش در زمینه ی حرفه ی دادرسی، باید به اندازه ی کافی جامع باشد.

این دوره ی آموزشی باید ارتقاء دهنده ی دانش و درک وظایف قانونی و اخلاقی وکلا، حقوق بشر و نقش وکلا در حراست از استقلال قضایی و حکومت قانون باشد.

28.2 IBAHRI نگرانی خود را در خصوص محدودیت ها ی آزادی بیان و همکاری داوطلبان ورود به دوره های کارآموزی که در بند 2 قانون در خصوص شرایط دریافت گواهینامه ی وکالت گنجانده شده است، ابراز می دارد. IBAHRI قویاً به دولت ایران توصیه می کند که این محدودیت ها را بردارد.

29.2 . IBAHRI همچنین تدوین یک قانون جامع اخلاقی را برای وکلا توصیه می کند که توسط گروهی از مشاورین متشکل از قانونگذاران، قضات، دانشگاهیان و دست اندرکاران امور حقوقی تدوین شده باشد.

3. دسترسی به عدالت- عدم کفایت سیستم کنونی ایران

شمار اندک وکلای در ایران⁶

1.3 این هیئت تخمین های بسیاری را در مورد تعداد وکلای در ایران دریافت کرده و تحقیقات بیشتر نیز، این موضوع را واضح تر نکرده است. بنابراین IBAHRI از تعداد وکلایی که در حال حاضر در ایران در حال فعالیت هستند اطمینان ندارد. در هر حال، با هرگونه بررسی، کمبود آشکار شاغلان امور حقوقی در کشوری با 70 میلیون نفر جمعیت وجود دارد. روایت های مختلفی که هیئت در مورد تعداد وکلای دریافت کرده به شرح زیر است:

- دادستان کل و انقلاب تهران، آقای سعید مرتضوی معتقد است تعداد 12000 نفر وکیل و 12000 نفر مشاور حقوقی وجود دارد.
- رئیس کانون وکلای مرکزی ایران، دکتر افتخار جهرمی فکر می کند که تعداد تقریبی 20000 نفر وکیل مستقل در ایران وجود دارد. او معتقد است که تعداد مشاوران حقوقی ماده ی 187 [فقط] "چند هزار" نفر است.
- عضو هیئت کانون وکلای مرکزی ایران، دکتر بهشید ارفع نیا چنین نظر می دهد که بیش از 26 هزار نفر وکیل مستقل در ایران وجود دارد (پذیرفته شده طی 15 سال گذشته)، و تعداد 20000 نفر مشاور حقوقی ماده ی 187 (پذیرفته شده طی شش سال اخیر). او معتقد است که در سال 2007، تعداد 1200 وکیل در کانون های وکلای مختلف ایران ثبت نام شدند. او همچنین تصویری کند که در پاسخ به معرفی [طرح] مشاوران حقوقی ماده ی 187، تعداد وکلای مستقلی که برای ثبت نام به عنوان کارآموز توسط هیئت سه نفره پذیرفته شده اند، افزایش یافته است.
- آقای حسین سعیدی، رئیس کانون وکلای قم به اطلاع هیئت رساند که کانون وی دارای 518 وکیل است.
- آقای مصطفی انوری زاده رئیس کانون وکلای اصفهان اشاره کرد که تعداد وکلای عضو کانون وکلای اصفهان از 60 نفر در سال 1997 به 1029 در سال 2007 رسیده است. از این تعداد، 196 نفر زن و 833 نفر مرد هستند. او در ادامه به اطلاع هیئت رساند که در حال حاضر تعداد 604 کارآموز در کانون وکلای اصفهان وجود دارد.

2.3 بدیهی است که حداقل تعدادی از اعضای کانون های وکلای در ایران معتقدند که کمبودی از نظر وکیل در ایران وجود ندارد. طبق اظهارات یک وکیل:

"دانشکده های حقوق فراوانی در سراسر کشور وجود دارد، بنابر این تعداد زیادی هم فارغ التحصیل حقوق وجود دارد و جامعه به این همه فارغ التحصیل حقوق در کشور نیاز ندارد. به همین دلیل است که

⁶ دادداشت بالا 5. براساس این گزارش در سال 2004 تقریباً تعداد 4000 نفر وکیل مستقل و 3000 مشاور حقوقی در ایران وجود داشت.

کانون های وکلای سراسر کشور محدودیت هایی را برای تعداد فارغ التحصیلانی که برای شرکت در دوره کارآموزی می پذیرند وضع می کنند. به عنوان مثال در اصفهان در سال 2006 تعداد 1600 نفر در آزمون ورودی کانون اصفهان شرکت کردند. بسیاری از این داوطلبان در آزمون قبول شدند اما ما تنها تعداد 150 نفر را برای شرکت در دوره ی کارآموزی پذیرفتیم."

3.3 مفسر دیگری اظهارات زیر را در رابطه با کمبود مورد بحث وکلا در ایران ایراد کرد:

"زمانی بود که کانون های وکلا واقعاً از فارغ التحصیلان و وکلای جوان استقبال نمی کردند، اما اکنون اوضاع تغییر کرده است و من با رسیدن آن ها به استاندارد های بین المللی موافقم. ولی مایلم بگویم که تعداد وکلا در کشور ما زیاده از حد نیست. آنچه که کانون وکلاء انجام داد[در محدود سازی تعداد وکلا در گذشته] قوه ی قضائیه را بر آن داشت تا دست به کار شده و باب کانون وکلای مشابهی را بگشاید[موسسه ی مشاوران حقوقی ماده ی 187]."

4.3 سازمان IBAHRI نگران این موضوع است که تعداد وکلای موجود در ایران کافی نیست و کانون های وکلای مختلف ایران باید در جهت حل این بحران چاره اندیشی کنند. تعداد کافی وکلا یک عامل کلیدی در حصول اطمینان از دسترسی کلیه ی شهروندان به عدالت و نیز اطمینان از ایجاد سیستم های حمایتی قانونی موثر و جامع است. کمبود وکلا نیز خود، دلیل اصلی ایجاد مشاوران حقوقی ماده ی 187 است.

نتیجه گیری ها و پیشنهادات در مورد تعداد وکلا در ایران

5.3 تعداد وکلای پذیرفته شده برای شرکت در دوره ی کارآموزی در کانون های مختلف وکلای ایران در حال حاضر توسط هیئتی مرکب از دو نماینده ی قوه ی قضائیه و یک نماینده ی حرفه ی وکالت تعیین می شود. طی سال ها این روند منجر به کمبود وافر شمار وکلای واجد شرایط در ایران شده و به احتمال قوی به ایجاد[طرح] مشاوران حقوقی ماده ی 187 توسط دولت انجامیده است.

6.3 سازمان IBAHRI توصیه می کند که هیئت جدیدی برای تعیین تعداد وکلای آینده در ایران تشکیل شود. این هیئت باید متشکل از نمایندگان از دولت، قوه ی قضائیه، حقوقدانان، و دانشگاه باشد. این هیئت بایستی تعداد افراد واجد شرایط شرکت در دوره ی کارآموزی را بر اساس شرایط آتی برنامه ریزی شده ی سیستم قضایی و جامعه ی گسترده تر ایران تعیین کرده که [نهایتاً] منجر به افزایش کلی تعداد وکلا شود.

آگاهی عموم از قانون اسلامی

7.3 در پاسخ به سوالی در مورد تلاشهای انجام شده در جهت آگاه سازی عموم از قانون اسلامی، سرپرست دادگاه های فرجام قم، آقای مجتبی قریشی چنین اظهار کرد که:

"بعد از انقلاب در این کشور ما به طور مستمر برنامه هایی را هم توسط رسانه ها و هم خود مسئولان دستگاه حقوقی برای روشنگری عموم در زمینه ی موضوعات قانون اسلام داشته ایم. ما کماکان به تلاش خود در جهت ملموس کردن وساده و قابل فهم کردن آن ادامه می دهیم. مباحث و شرح و تفصیل دایمی در مورد این موضوعات در گردهمایی های دانشگاهی و هرگونه هیئت عمومی جریان دارد."

8.3 خانم فخری ملک محمد، یک مشاور ارشد در قم معتقد است که قوه ی قضائیه تلاشهای فراوانی را برای اطمینان از آگاهی عموم از قانون اسلام به عمل آورده است.

به نظر او:

"سیستم قضایی همچنین تلاشهایی را با تغییر در محتوای آموزشی کتاب های کلیه ی مقاطع برای قابل فهم کردن این موضوع صورت داده که فهم قانون دشوار است و اینکه برای دسترسی به قانون شما به یک وکیل خوب نیاز دارید که برای شما وکالت کند. سیستم قضایی در قم تلاش فراوان دارد که دسترسی عامه را به قانون فراهم کند."

9.3 بر خلاف این نظرات دستگاه قضایی، بیش از یک وکیل مستقل وجود دارد که معتقد است که هنوز کمبود آگاهی عموم از قوانین اسلامی در جامعه ی گسترده تر ایرانی وجود دارد. بسیاری از پاسخ دهندگان اظهار داشتند که فعالیت های گسترده و هدفدار بیشتری در زمینه ی آگاه سازی عمومی از حقوق و وظایف تحت قانون برای حصول اطمینان از ثمر بخشی سیستم حقوقی لازم است.

10.3 چندین کمیته و مرکز حقوق بشر وابسته به دانشگاه های حقوق و کانون های وکلای ایران وجود دارند که هم اکنون اطلاعات حقوقی را برای عموم به شکل خدمات معاضدتی فراهم می کنند. IBAHRI چنین تلاشهایی را می ستاید و توسعه ی چنین برنامه هایی را ترغیب می کند.

سیستم حمایتی قانونی فعلی از نظر تئوری و عملی

11.3 بعد از انقلاب سال 1979 یک سری قوانین در مورد حمایت قانونی به تصویب رسید که به اندازه ی کافی به اجرا گذاشته نشده اند. این قوانین شامل مفاد زیر می شود:

- اصل 34 از قانون اساسی اظهار می دارد که هر فردی حق دارد از هر فرد دیگری در ایران در دادگاه شکایت کند.
- اصل 31 به تشریح مقررات آئین دادرسی می پردازد و تصریح می کند که خواهان (شاکی) و مدعی علیه حق داشتن حداکثر دو وکیل را دارند.
- اصل 185 حکم می کند که در کلیه ی پرونده های جنایی هر طرف حق داشتن یک وکیل را دارد.
- اصل 186 تصریح می کند که هر متهم به جرم می تواند از دادگاه تقاضای وکیل کند و اینکه دولت باید حق الوکاله ی وکیل را تأمین کند.
- در سال 1995 یک الحاقیه از 1976 اصل 10 قانون تأسیس امنیت مالی وکلابه تصویب رسید که طی آن به وکلا تقریباً 8/12 دلار آمریکا از هر پرونده ی حمایتی حقوقی تعلق گرفت.⁷
- در اوایل سال 2005 الحاقیه ی دیگری تصویب شد که اصلاح کننده ی قوانین قضایی بود با تأکید بر این حقیقت که اصل های 31 و 32 باید در سراسر کشور برای هرگونه دادخواهی ارائه شده اطلاق پذیر باشد.

⁷ اعانه، کانون وکلای ایران، "مداخله ی اجباری وکلا در دادخواهی ها و حق مردم در برخورداری از حمایت قانونی"، علی کاکا افشار، وکیل رسمی دادگستری و مدیردایره ی حمایت قانونی، 2007، ص 3-6

متمم دیگری برای الحاقیه چند ماه پس از متمم 2005 به تصویب رسید که چندین استثنا را در قانون مداخله ی اجباری وکلا در دادخواهی ها بر می شمرد.⁸

12.3 با تصویب قوانینی که وکلا را ملزم به ارائه ی خدمات قانونی می کرد اما برای این خدمات تا مین هزینه ای صورت نمی گرفت، به زودی مشکلاتی ظهور کرد. اساساً سیستم حمایت قانونی در ایران به آن صورتی که در قانون مداخله ی اجباری وکلا در دعاوی پیش بینی شده اجرا نمی شود. در عین حالی که قانون اجباری کردن داشتن یک وکیل برای کلیه ی طرفین در دادگاه به تصویب رسید اما هیچ اقدامی برای اجرای آن صورت نگرفت. بودجه ی لازم برای خدمات حقوقی وضع نشد و میزان دستمزد تصریح شده در قانون وضع شده (8/12 دلار آمریکا برای هر پرونده) به طور غیر واقع گرایانه ای کم بوده و فقط به مدت یک سال پرداخت شد.

13.3 علیرغم همه ی این موارد، تعدادی از کانون های وکلای ایران خدمات کمکی قانونی را وضع کرده اند.⁹ از جمله آنها کانون وکلای مرکزی ایران، کانون وکلای اصفهان، کانون وکلای قم (باهمکاری با کلینیک حقوقی دانشگاه مفید که دانشجویان آن به وکلا در پرونده های خانوادگی یاری می رسانند) و ریاست یونسکو برای حقوق بشر، صلح و دموکراسی در دانشگاه شهید بهشتی.

14.3 بنا بر گفته های دادستان مرتضوی:

"آمار نشان می دهد که طی چند سال گذشته تعداد همواره رو به افزایشی [از مراکز حمایت حقوقی] در سراسر کشور وجود داشته است. ما همچنین در حال تصویب قوانین خاصی هستیم که وکلای ویژه ای را برای استقرار دفاترشان در شهرهای کوچک و روستاهای توسعه نیافته دایر کنند که این امر، خود می تواند از نقل مکان آن ها پس از تأیید صلاحیت به شهرهای بزرگ جلوگیری کند. ما علاوه بر این، سیاست هایی را در ارائه ی خدمات حقوقی به اعضای محروم جامعه داریم. همانطوری که می دانید کانون وکلای مرکزی ایران خدمات رایگان قانونی را به محرومین و آن هایی ارائه می کند که بضاعت مالی داشتن یک وکیل را ندارند."

15.3 کانون وکلای مرکزی ایران یک بخش خدمات حمایتی حقوقی دارد که توسط یک مدیر و هفت دستیار اداره می شود. حدود 170 وکیل که توسط کادر دفتری تمام وقت حمایت می شوند به این بخش کمک می کنند. تا سال 2006 هر وکیل می بایست سه پرونده ی کمک قانونی رایگان را در هر سال بر عهده بگیرد. در سال 2007 این تعداد از طریق یک قانون الحاقی که توسط رئیس قوه ی قضائیه، آیت الله شاهرودی صادر شد به 12 دعوی رایگان در سال افزایش یافت. مشاوره ی قانونی هر روز هفته توسط 13 وکیل در بخش مددکاری حقوقی ارائه می شود. خدمات کمکی حقوقی بیشتر در مجموعه دادگاه ارائه

⁸ همان مآخذ.
⁹ همان مآخذ.

- شده و گروهی از وکلا که توسط بخش مددکاری حقوقی کنترل می شوند مشاوره های حقوقی لازم را ارائه می دهند.¹⁰
- 16.3 از اول فروردین سال 85 تا 29 اسفند همان سال تعداد 19699 نفر برای دریافت مشاوره ی حقوقی و وکالت به کانون وکلای مرکزی ایران مراجعه کردند. از میان این موارد، مردان 15 درصد از زنان بیشتر بودند. وکالت در 2929 مورد ارائه شد (1073 مورد از آن ها دادخواهی طلاق بود). خدمات رایگان در این موارد توسط 2919 وکیل ارائه شد. هیچکدام از مددکاری های حقوقی ارائه شده مرتبط با دعاوی جنایی نبود.¹¹
- 17.3 یکی از مبنای ارائه ی مددکاری حقوقی تحت قانون موسسه ی تأمین مالی وکلا این است که "باید تفاوتی ناچیز بوده یا هیچگونه تفاوتی میان کیفیت خدمات حقوقی ارائه شده ی به عنوان مددکاری و کیفیت سرویس ارائه شده به عنوان مشاوره ی حقوقی به یک موکل غیررایگان وجود نداشته باشد"¹² برخی از وکلای کانون وکلای مرکزی به این نکته اذعان داشتند که این امر به مرحله ی عمل نرسیده و اینکه کیفیت خدمات مددکاری پائین تر از دادرسی های پرداخت شده ی خصوصی است.
- 18.3 گروه فعال سازمان ملل در زمینه ی بازداشت های خودسرانه که از دیدار خود از ایران در ماه فوریه ی سال 2003 گزارش می دهد چنین اشاره می کند که:
- "... فقدان فرهنگ مشاوره که روند مناسب کار را مختل می کند. این گروه یادآور می شود که بسیاری از زندانیان قانونی معمولی هیچگونه اطلاعی از نقش مشاور نداشته و تمایلی هم به داشتن یک مشاور منتخب دولتی ندارند. گروه دوم به دلایل متعددی کم تعداد بوده و عمدتاً به خاطر دستمزد پائین بی انگیزه هستند. در مورد انتخاب مشاور توسط زندانیان سیاسی هم به دلیل وجود ریسک جدی آزار و اذیت، کار به مراتب دشوار تر است."¹³
- 19.3 بر اساس گزارشی در سال 2004، موسسه ی مشاوران حقوقی اصل 187 یک کلینیک بدون قرار قبلی را که مشاوره ی قانونی رایگان در اختیار مردمی که به کمک احتیاج دارند اداره می کند.¹⁴ علاوه بر این کانون وکلای ایران نیز اظهار می دارد که سازمان مشاوران حقوقی، مددکاری حقوقی ارائه می دهد.¹⁵
- سازمان IBAHRI به دلیل عدم امکان ملاقات با هیچیک از مشاوران حقوقی اصل 187 طی سفر خود، قادر به تأکید این اطلاعات نبود.

¹⁰ همان مآخذ.

¹¹ همان مآخذ.

¹² همان مآخذ.

¹³ گزارش عفو بین الملل: "ایران، آخرین اعدام کننده ی بچه ها" MDE 2007/059/13 ، ژون 2007
<http://web.amnesty.org/library/index/engmde130592007> آخرین مراجعه 15 آگوست 2007، ص 11.

¹⁴ یادداشت بالا 5، ص 9.

¹⁵ یادداشت بالا 8.

20.3 اگر بنا بر این باشد که از حقوق انسانی موکلین محافظت شود، تأسیس یک شبکه ی حمایتی حقوقی با عملکرد مناسب بسیار مهم است اما این کانون نمی تواند در غیاب یک حرفه ی وکالت نیرومند و مستقل، عملکرد مفیدی داشته باشد. در عین حالی که تلاش برای ایجاد خدمات حقوقی مددکارانه و ارائه ی کمک های قانونی رایگان ستودنی است اما برای هیئت واضح بود که این تلاش ها مستلزم توسعه و پیشرفت فراوان است. علاوه بر این، لازم است که وکلای کافی برای ارائه ی یک سرویس کامل و مناسب به مردم ایران وجود داشته باشند و نیز اینکه این وکلا مستقل بوده و از صلاحیت مناسبی برخوردار باشند. در عرصه فعلی، شمار موکلانی که به آنها خدمات وکالتی ارائه می شود صرفاً درصد ناچیزی از عموم ایرانیانی را که به خدمات قانونی نیاز دارند دربرمی گیرد.

نتیجه گیری ها و پیشنهادات در مورد کمک قانونی و دسترسی به عدالت

21.3 حفاظت مناسب از حقوق بشر و آزادی های اساسی که همه ی ایرانیان مستحق آن هستند نیازمند دسترسی موثر به خدمات حقوقی ارائه شده توسط یک حقوقدان مستقل است.

22.3 در ایران هیچگونه سیستم حمایتی حقوقی با تأمین هزینه ی همگانی وجود ندارد و دستمزد بالای وکلا در وکالت های خصوصی کماکان از توان اکثریت مردم خارج است. در نتیجه، دسترسی به عدالت در حال حاضر محدود به قشرهای مرفه تر جامعه می شود. نقصان در سیستم مددکاری حقوقی به مفهوم این است که از بخش مهمی از جمعیت ایران محافظت نمی شود این کاستی بویژه متوجه اقشار آسیب پذیر مردم همچون زنان و گروه های اقلیت است.

23.3 سازمان IBAHRI به خاطر ترویج قانونی و بر مبنای قانون اساسی برابری در دسترسی به عدالت برای عموم را به دولت تبریک می گوید. اما IBAHRI از دولت تقاضا می کند که به این موضوع اذعان کند که بدون سرمایه گذاری عموم و معیارهای کافی اجرایی، حق داشتن وکیل برای همه ی شهروندان ایرانی مفهومی ندارد.

24.3 طرح های مددکاری حقوقی با تأمین هزینه ی عمومی لازم است که بر اساس مدل های موفق در سایر نظام های قضایی اجرا شود. IBAHRI بابت بازبینی ساختار فعلی مددکاری حقوقی با این دیدگاه که آن را برای دامنه ی گسترده تری از دعاوی قابل دستیابی کرده و نیز دسترسی کلی را به عدالت ارتقاء دهد به دولت تبریک می گوید. اقداماتی باید بویژه برای دسترسی هرچه بهتر به عدالت توسط اقشار آسیب پذیر تر مردم از جمله کودکان و زنان، صورت گیرد.

25.3 IBAHR همچنین از دولت درخواست میکند که فعالیت های عمومی را طراحی کرده و به اجرا بگذارد تا سطح آگاهی عمومی را نسبت به حقوق همه ی شهروندان و نیز نسبت به اهمیت یک سیستم تقویت شده و مستقل قضایی، بالا ببرد. لازم است که در داخل شبکه ی قضایی یک

سیستم آموزشی برای مسئولان شاغل در نظام قضایی که باید گستره ی آن کارمندان و زیر دستان را نیز در بر گیرد، ایجاد شود.

4. نیاز به مدیریت بهتر دعوی

- 1.4 هیئت مطلع شد که مشکل اساسی سیستم حقوقی ایران این است که هر نوع منازعه ای باید در دادگاه حل و فصل شود و در نتیجه دادگاه ها مالمال از دعاوی شده است. در حال حاضر دادگاه ها موظفند دعاوی را در زمینه های بسیار مختلفی از نظر موضوع مورد بحث مانند تظاهرات در دانشگاه ها، خشونت با زنان، انتقاد روزنامه نگاران از دولت و غیره را استماع کرده و رای صادر کنند. یک وکیل به هیئت چنین اظهار داشت که هم اکنون از هر ده نفر ایرانی، سه نفر در دادگاه دادخواهی دارند. این رقم بسیار بالایی است و میتواند زمینه ای باشد برای اینکه چرا دولت ممکن است کمبود بحرانی وکلا را حس کرده باشد.
- 2.4 یک بانکدار هم چنین گزارش داد که یکی از مشکلاتی که سیستم قضایی ایران با آن دست به گریبان است این است که دادگستری ها با دعاوی بی شماری که ترجیحاً نباید در دادگاه پیگیری شوند بند آمده اند. این بانکدار چنین توضیح داد که برای اصلاح سیستم باید برای گنجاندن امکانات حکمیت و میانجیگری بیشتر به منظور کاهش فشار از روی دادگاه ها زمان بیشتری صرف شود.¹⁶
- 3.4 هیئت همچنین مطلع گردید که نقصان سیستم مدیریت دعاوی و عدم وجود جلسات حل و فصل اجباری در دادگاه ها همراه با ماهیت قدیمی احکام دادرسی جنایی، حل و فصل اختلافات را در دادگاه بیش از پیش دچار تأخیر می کند.

نتیجه گیری ها و پیشنهادات در مورد مدیریت دعوی

- 4.4 مدیریت مناسب دعوی نقشی تمام و کمال را در ایجاد فرهنگ قضایی شایسته سالاری و اثر بخشی بدون به همراه داشتن نقیصه در فرایند مناسب دادرسی منتج از تسریع نامناسب دادرسی ها بر حسب نیاز، ایفا می کند. علاوه بر این، زمان صرفه جویی شده از فرایند مدیریت دعاوی، منجر به صرفه جویی در هزینه ها در درون سیستم دادگاه شده که زمینه ی توزیع مجدد اعتبارات عمومی برای برنامه های سازندگی بیشتری برای نظام قضایی خواهد شد.
- 5.4 دستورالعمل های شفاف و متحد الشکل مدیریت دعوی همچنین وضوح چشمگیر تری را در کل دادخواهی قضایی ایجاد کرده و [نقش] مداخله ی طرفین مورد وکالت قانونی را در سراسر جریان دادخواهی موثر کرده و متضمن مشاوره ی عالی تر و در نتیجه دستیابی بهتر به عدالت برای دادجویان بدون وکیل است.
- 6.4 IBAHRI نظام قضایی را به ایجاد و انتشار دستورالعمل هایی برای مدیریت دعاوی و به کار بستن روش های مدیریت دعاوی شفاف اما موثر تشویق می کند.
- 7.4 IBAHRI توصیه می کند که قوه ی قضائیه ی ایران باید بویژه در مرحله ی قبل از محاکمه اقدامات بیشتری را در جهت تشخیص آن دسته از دعاوی که حل و فصل دادگاهی مناسب ترین راه حل برای آن ها نیست، انجام دهد. باید در مورد چنین دعاوی جلسات رفع اختلاف اجباری میان طرفین دعا قبل از

¹⁶ IBAHRI اشاره دارد که آیت الله شاهرودی شوراها ی حکمیت را در طول مدت تصدی خود به عنوان رئیس قوه ی قضائیه بازسازی کرده است.

اینکه منازعه به دادرسی نهایی برسد، تشکیل شود. گزینه ی راه حل های جایگزین برای منازعه باید برای حل و فصل بسیاری از دعاوی قبل از کشیده شدن به دادگاه معرفی و اجرا شود.

8.4 IBAHRI دولت را ملزم می کند که دستور دهد تا مهارت های اداره ی دادگاه و مدیریت دعاوی باید بخشی از دوره ی اصلی آموزشی قضات بوده که قبل از نشستن آنها بر مسند قضاوت گذرانده شود.

5. استانداردهای قانون اساسی و بین المللی

- 1.5 موضوعات مورد بحث بالا چند نگرانی را در خصوص پیروی از استانداردهای ملی و بین المللی در ایران بدنبال دارد. چند مورد آن در زیر فهرست شده است.
- 2.5 یک حرفه ی وکالت خودمختار برای حفظ حکومت قانون در یک جامعه ی دموکراتیک حیاتی بوده و خود متضمن پاسداری موثر از حقوق بشر است. همانگونه که در اصول پایه ی سازمان ملل متحد در خصوص نقش وکلا اشاره شده است:
- "حفاظت کافی از حقوق بشر و آزادی های اولیه که همه ی انسان ها مستحق داشتن آن هستند، چه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، یا مدنی و سیاسی، مستلزم این است که همه ی افراد دسترسی فعالانه و موثری را به خدمات قانونی ارائه شده توسط یک حقوقدان مستقل داشته باشند."¹⁷
- 3.5 باید به وکلا به منظور انجام دادن موثر وظایفشان کلیه ی تضمین ها ی در نظر گرفته شده توسط قانون داخلی و بین المللی که به آن ها امکان می دهد که وکالت منافع موکلان خود را به شیوه ای مستقل و موثر در دادخواهی های مدنی و جنایی به عهده بگیرند، بعلاوه ی سایر حقوق اساسی و آزادی ها که آن ها را قادر می سازد بدون بیم از آزار و اذیت یا سایر تهدیدات انجام وظیفه کنند، اعطا شود.
- 4.5 اصل 35 از قانون اساسی ایران [داشتن] مشاور و [حق] داشتن [مددکاری حقوقی] را ارج می نهد. این قانون تصریح می کند:
- "هر دو طرف دعوا در همه ی دادگاه های قانونی حق انتخاب یک وکیل را دارند و چنانچه قادر به این کار نباشند، باید اقداماتی صورت گیرد که به آنها مشاوره ی حقوقی ارائه شود."
- 5.5 بخش III از این قانون اساسی همچنین به وضوح حقوق دیگر مردم ایران را که به وکلا اجازه ی فعالیت آزادانه می دهد بیان می کند مانند: برابری در برابر قانون؛ آزادی مطبوعات؛ آزادی مصاحبت؛ آزادی تجمعات؛ مصونیت از دستگیری خودسرانه؛ دسترسی به دادگستری ها؛ ممانعت از شکنجه؛ و استنباط بی گناهی.
- 6.5 اصل 14 (3) از ICCPR ضمانت های حداقلی زیر را در دادخواهی های جنایی تصریح می کند:
- "(b) داشتن زمان و امکانات کافی برای آماده شدن برای دفاعیه ی خود و ارتباط با مشاور منتخب خود؛ ... (d) ... شخصاً یا از طریق دستیار مورد انتخاب خود از خود دفاع کرده ؛ اگر دستیار حقوقی ندارد از حق خود مطلع شود؛ که دستگیری حقوقی برای او فراهم شود در هر پرونده ای که

¹⁷ پاراگراف نهم مقدمه.

عدالت ایجاب می کند و بدون پرداخت پول از سوی او چنانچه او منابع مالی کافی برای پرداخت آن نداشته باشد."

- اصول بنیادین سازمان ملل متحد در خصوص نقش وکلا اصولی راترسیم می کند که به ارتقاء واطمینان از کارکرد مناسب دادرسی قانونی کمک می کند. از جمله ی آنها اینکه:
  - همه ی افراد حق دارند یاری وکیل منتخب خود را درخواست کنند که حقوق آن ها را در تمام مراحل دادخواهی ثابت کرده و از آن دفاع کند(اصل 1)؛
  - دولت ها و کانون های وکلا باید بر نامه هایی را تدوین کنند برای آگاه سازی عموم در مورد حقوق و وظایف خودتحت قانون و نقش مهم وکلا در محافظت از آزادی های بنیادین آنها... (اصل 4)؛
  - همه ی افراد دستگیرشده، بازداشت شده، یا زندانی شده باید فرصت ، زمان و امکانات کافی داشته باشند تا بدون تأخیر وکیل از آنها دیدن کند بتوانند با او گفتگو کنند و مشورت نمایند... (اصل 8)؛
  - دولت ها، کانون های وکلا و موسسات آموزشی باید تضمین کنند که وکلا تحصیلات و آموزش مناسب داشته وازایده آل ها و وظایف اخلاقی وکیل و حقوق بشر و آزادی های اساسی شناخته شده توسط قانون ملی و بین المللی آگاهی دارند(اصل 9)؛
  - دولت ها، کانون های وکلا و موسسات آموزشی باید تضمین کنند که هیچگونه تبعیضی بر مبنای نژاد، رنگ، جنسیت، اصلیت قومی، مذهب، عقیده ی سیاسی یا سایر عقاید، اصلیت ملی یا اجتماعی، دارایی، تولد، وضعیت اقتصادی یا سایر شرایط علیه هیچ فردی در هنگام ورود یا ادامه ی وکالت در امر دادرسی وجود ندارد ... (اصل 10)
  - وکلا باید در همه حال، افتخار و شان حرفه ای خود را به عنوان عاملان حیاتی عضو نظام قضایی حفظ کنند(اصل 12)؛
  - در پاسداری از حقوق موکلان خود و در جهت پیشبرد روح قانون، وکلا باید به دنبال حفاظت از حقوق بشر و آزادی های بنیادین شناخته شده توسط قانون ملی و بین المللی باشند و در همه حال آزادانه و کوشا و طبق قانون و استانداردهای شناخته شده و اخلاقیات حرفه ی حقوقی عمل کنند(اصل 14)؛
  - دولت ها باید تضمین کنند که وکلا بتوانند تمامی وظایف حرفه ای خود را بدون محدودیت، مانع، انبیت و آزار یا مداخلات ناروا انجام دهند(اصل 16)؛
  - هر کجا امنیت وکلا به دلیل انجام وظیفه مورد تهدید واقع شود، باید بوسیله ی مسئولان از آن ها محافظت شود(اصل 17)؛

- وکلا نباید هویت شان همراه با موکل یا شکایت موکلشان در نتیجه ی انجام وظیفه فاش شود(اصل18)؛
- وکلا هم مانند سایر شهروندان حق آزادی بیان، عقیده، مصاحبه و گردهمایی دارند ... (اصل23)
- وکلا باید حق تشکیل و شرکت در کانون های حرفه ای خود گردان را برای نشان دادن علائق خود، ارتقاء تحصیلات و کارآموزی خود و حفاظت از صداقت در وظیفه ی قانونی خود داشته باشند. هیئت اجرایی کانون های حرفه ای باید توسط اعضاء آن انتخاب شده و باید وظایف خود را بدون مداخله ی خارجی انجام دهد(اصل24)؛
- کانون های حرفه ای وکلا باید با دولت ها همکاری کنند تا اطمینان حاصل شود که همه ی افراد دسترسی موثر و برابر به خدمات حقوقی دارند و اینکه وکلا می توانند بدون دخالت ناروا با موکل خود براساس قانون و استاندارد ها و اصول اخلاقی شناخته شده، مشاوره و همکاری کنند(صل25).

6. نتیجه گیری

1.6 IBAHRI به دلیل مسایل مطرح شده در این گزارش احساس نگرانی می کند و قویاً از دولت ایران و کانون های وکلای مختلف ایران می خواهد که گام هایی در جهت توجه به آنها به دلیل اولویت موضوع، بردارند.

2.6 IBAHRI از ابراز تمایل عده ی زیادی از پاسخ دهندگان به هیئت برای همکاری با IBA بسیارمورد تشویق و دلگرمی قرا گرفته است. IBAHRI بر این باور است که به واسطه ی وضعیت خاص خود به عنوان یک کانون جهانی، غیر سیاسی، و حرفه ای، از قابلیت ویژه ای برای فعالیت و کمک رسانی در ایران برخوردار است که سایر سازمان های غیر دولتی یا دولت های ملی، این قابلیت را ندارند.